

Морєва А. О.

Студентка 2-го курсу спеціальності
«Підприємництво та торгівля»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Артюх О. В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку,
аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАГРОЗА ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Тіньова економіка є невід'ємною частиною економічної системи суспільства, яка існує з моменту виникнення регульованих економічних відносин. Суб'єкти господарювання постійно шукають шляхи приховування частини своїх доходів для особистого збагачення, використовуючи для цього тіньову економіку. Ця форма економічної діяльності продовжує розвиватися, оминаючи державний контроль і облік, ігноруючи закони. Підприємства приховують велику частину своїх доходів, не перерозподіляючи ці кошти в державні фонди, уникаючи сплати податків, що веде до збільшення їх прибутків.

За підрахунками Міністерства економіки України, близько 30% ВВП України знаходиться в тіні, особливо в сфері послуг, де активно використовуються готівкові кошти. Тіньова економіка знижує податкові надходження, що веде до скорочення соціальних витрат та розвитку інфраструктури. Вона також погіршує економічну ситуацію та інвестиційну привабливість країни. Тіньова економіка спотворює конкуренцію, призводячи до зростання цін та зниження якості товарів і послуг, сприяє збільшенню корупції та соціальної нерівності, оскільки підприємці, які працюють в тіні, отримують необґрунтовані переваги [1, С. 46].

Серед найпоширеніших схем щодо ухилення від податків та крадіжок бюджетних коштів можна виділити такі [2]:

1. Тендери.

В Україні тендери проводяться на конкурентній основі, але часто умови прописують так, що виграти може лише одна конкретна фірма. Це створює

можливість для корупції і зловживань, включаючи використання підставних фірм для створення видимості конкуренції.

2. «Скрутка», «пересортиця» або мінімізація податку на додану вартість (ПДВ).

Багато підприємств вдаються до схем, щоб уникнути сплати або мінімізувати ПДВ. Це може включати штучне завищення цін на товари або послуги, створення фіктивних витрат, або використання інших методів для зменшення податкової бази. Такі дії призводять до недоотримання державою значних коштів, що негативно впливає на бюджет та фінансування важливих соціальних та інфраструктурних проєктів. Недобросовісні підприємства, які використовують "скрутки", отримують нечесну конкурентну перевагу перед тими, хто діє легально. Це шкодить добросовісному бізнесу та спотворює конкурентне середовище.

3. Конвертаційні центри.

Конвертаційні центри - це компанії, які використовуються для легалізації незаконно отриманих коштів. Вони приховують походження грошей, проводячи їх через різні фінансові операції, і видають їх у вигляді "чистих" коштів готівкою або на рахунки. Конвертаційні центри сприяють тіншовій економіці, відмиванню корупційних та злочинних доходів, а також підривають довіру до фінансової системи. Це може призвести до дестабілізації економіки та зростання організованої злочинності.

4. Контрабанда та ухилення від сплати митних зборів.

Контрабанда дозволяє незаконно переміщувати товари через кордон України без сплати або з мінімізацією сплати мита. Це може здійснюватися шляхом завезення товарів за фіктивними документами, заниження вартості або обсягу, використання "сірих" зон, тощо. Контрабанда завдає шкоди не лише бюджету, а й економіці країни загалом. Вона призводить до того, що добросовісні підприємці, які сплачують всі митні збори, опиняються в не вигідному становищі порівняно з тими, хто цього не робить. Контрабандні товари часто дешевші, адже за них не сплачуються митні збори. Це може призвести до демпінгу на ринку та штучного зниження цін на легальні товари.

5. Контрафакт.

Незаконне виготовлення та продаж точних копій або імітації відомих брендів - це явище, яке називається контрафактом. Така продукція може бути небезпечною для здоров'я та життя людей. Крім того, контрафакт завдає шкоди правласникам оригінальних товарів, адже вони втрачають прибуток через незаконне використання їхніх торгових марок.

6. Тіньова оренда землі.

Тіньова оренда землі - це використання сільськогосподарських земель на умовах оренди без належного оформлення договорів або сплати податків.

Така практика призводить до значних втрат бюджету та шкодить добросовісним орендарям.

7. Зарплата «у конвертах».

Схема, за якою працівнику офіційно платять мінімальну заробітну плату, а решту доплачують неофіційно, називається зарплата «в конвертах». Така практика призводить до значних втрат бюджету та Пенсійного фонду, адже з "сірої" зарплати не сплачуються податки та соціальні внески. Це негативно впливає на фінансування соціальних програм, пенсійне забезпечення та загальний рівень добробуту громадян.

На жаль, на 2024 рік точна інформація про обсяг тіньової економіки та її збитки відсутня. Однак, за даними дослідження Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна та Інституту соціально-економічної трансформації на 2020 рік, найбільші втрати бюджету несе схема зарплати «в конвертах» - близько 110-150 млрд. грн. на рік [3].

На перший погляд, така схема може здаватися вигідною як для роботодавця, так і для працівника: перший економить на податках та ЄСВ, а другий отримує більшу суму на руки. Однак, насправді, зарплати «в конвертах» має негативні наслідки для всіх.

Для держави це несплата податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), військовий збір (ВС) та єдиний соціальний внесок (ЄСВ), що призводить до значних втрат бюджету, які могли б бути спрямовані на фінансування соціальних програм, інфраструктурних проєктів та інших важливих державних видатків. ЄСВ, який не сплачується з такої заробітної плати, не зараховується до страхового стажу працівника, що може призвести до зменшення розміру пенсії в майбутньому.

Для працівників негативні наслідки полягають в тому, що неофіційна частина зарплати не враховується при розрахунку пенсії, допомоги по безробіттю, лікарняних та інших соціальних виплат. Працівник, який отримує "зарплату в конверті", не має жодних доказів реального розміру своєї заробітної плати. Це робить його більш вразливим перед роботодавцем, адже він не може довести свої права у разі виникнення трудових спорів. Також працівник ризикує взагалі не отримати зарплату, якщо роботодавець вирішить не виплачувати, адже вона не гарантується жодними документами.

Отже, тіньова економіка є серйозною проблемою, яка підриває економічний розвиток України. Для боротьби з нею потрібно посилити контроль за виконанням податкового законодавства, забезпечити ефективне виконання законів про працю, проводити інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадян про наслідки участі в тіньовій економіці. Також важливо забезпечити справедливість податкової системи, щоб

зменшити стимули для ухилення від податків. Врешті-решт, боротьба з тіньовою економікою - це не лише завдання для уряду, але й для всього суспільства. Кожен громадянин може внести свій вклад, відмовляючись від участі в тіньових схемах і вимагаючи прозорості та відповідальності від бізнесу та уряду.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Н. О., Волинець М. С., Боротьба з тіньовою економікою задля відновлення України. *REGIONAL ECONOMY*. 2023. Вип. №184. С. 44-51.
2. Схеми ухилення від податків: конверти, скрутки та інше. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/skhemy-ukhylennia-vid-podatki> (дата звернення: 24.05.2024)
3. Наймасштабніші схеми в Україні - висновки дослідження (2021). URL: https://iset-ua.org/ua/novini/podatki/item/186-naimasshtabnishi-skhemy-v-ukraini?fbclid=IwAR01VTQrD20FJFZONUSUJ_UPTbSVzjgu5FpjhgnG9ElioBXJkaevLS5nUX0 (дата звернення: 24.05.2024)

